

พัสตูล
มหาวิทยาลัย

นับแต่วันที่สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกเคลื่อนทัพออกจากกรุงธนบุรีเพื่อไปปราบจลาจลในเขมรเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๓ เป็นต้นมา เหตุการณ์ในกรุงธนบุรีก็ระส่ำระสายด้วยไม่มีขุนนางผู้ใหญ่ควบคุมดูแล ด้วยถูกเกณฑ์ไปในกองทัพจนหมด มีแต่ขุนนางชั้นผู้น้อยที่ไม่ม่กำลังสั่งการควบคุมใครได้ ข้าบางคนยังคิดจะล้มราชบัลลังก์อีกด้วย เช่น หลวงสรวิสิต (หน) ซึ่งเดิมมีตำแหน่งเป็นนายด่านเมืองอุทัยธานี ต่อมาได้เข้ามารับราชการอยู่ด้วยสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ กรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ แต่ครั้งยังเป็นพระยาสุริยอภัย (ทองอิน)

ครั้นกรุงธนบุรีเกิดความไม่สงบเห็นว่าจะควบคุมไม่อยู่แล้ว จึงแต่งคนเอาหนังสือลับออกไปถวายสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกถึงด่านพระเจาริก และคืนหนึ่งปลายเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๓๒๔ หลวงสรวิสิต (หน) ก็ข้ามปากไปยังฝั่งวัดโพธาราม ขึ้นม้าควบตัดทุ่งแสนแสบออกไปรับเสด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกเข้ามาปราบจลาจลในกรุงธนบุรี เมื่อ ณ วันเสาร์ เดือน ๕ แรม ๙ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๔๔ ตรงกับวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕ เมื่อยึดอำนาจได้แล้ว มีพระราชดำริว่ากรุงธนบุรีไม่เหมาะที่จะเป็นเมืองหลวง ทรงพระกรุณาโปรดให้ย้ายพระนครมาอยู่ฝั่งตะวันออก ซึ่งเป็นบริเวณที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงอนุญาตให้ครอบครัวของทหารจีนในกองทัพของพระองค์ตั้งบ้านเรือนอยู่ แต่ในเวลานั้นทหารจีนไปราชการทัพเหลือแต่ครอบครัว จึงให้รื้อถอนอพยพไปอยู่ในลำเพ็ญและในบริเวณที่

ห่างไกลจากแม่น้ำเจ้าพระยาเข้าไปทางตะวันออก แล้วโปรดให้
 ฝังหลักเมือง ณ วันอาทิตย์ เดือน ๖ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ตรงกับวันที่
 ๒๑ เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕ ต่อจากนั้นจึงโปรดให้สร้างพระที่นั่ง
 อมรินทราภิเษกมหาปราสาทขึ้นเป็นองค์แรก เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๖
 (ในระหว่างนี้ต้องสร้างเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์และอื่นๆ จน
 ครบ เพราะแต่เดิมไม่มี (ดูหนังสือ *ขัตติยประเพณี* ของผู้เขียน)

ในระหว่างสร้างพระนครอยู่นั้น โปรดให้สร้างวัดพระศรี
 รัตนศาสดารามไปด้วย สร้างอยู่ ๒ ปีจึงสำเร็จ โปรดให้อัญเชิญ
 พระแก้วมรกตแห่ข้ามฟากมาประดิษฐานในพระอุโบสถ เมื่อ ณ
 วันจันทร์ เดือน ๔ แรม ๑๒ ค่ำ ปีมะโรง ตรงกับวันที่ ๗ มีนาคม
 พ.ศ. ๒๓๒๗ เพื่อเป็นสิริมงคล และได้ประกอบพระราชพิธี
 บรมราชาภิเษกตามโบราณขัตติยราชประเพณีอีกครั้งหนึ่งเมื่อ
 พ.ศ. ๒๓๒๘ ณ พระที่นั่งอมรินทราภิเษกมหาปราสาท

อนึ่ง ที่กล่าวว่าสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ๒ ปีจึง
 สำเร็จนั้น ก็หมายเพียงว่าสำเร็จพอประดิษฐานพระแก้วมรกต
 ได้เท่านั้น เพราะปรากฏว่าในสมัยรัชกาลที่ ๑ สร้างเพียงฐาน
 ชุกชีก่ออิฐถือปูนและปิดทองคำเปลวเท่านั้น จนถึงรัชกาลที่ ๓
 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงปฏิสังขรณ์ทำ
 พระเบญจาตั้งแต่ที่บุด้วยทองขึ้นไปจนตลอดถึงที่ตั้งบุษบกทอง
 กล่าวกันว่ารัชกาลที่ ๑ เมื่อทรงพระชราได้เสด็จมาประทับ
 ทอดพระเนตรการก่อสร้างพระอุโบสถเป็นประจำ มีเจ้าฟ้า
 กรมหลวงอิศรสุนทร พระราชโอรสตามเสด็จไปด้วยทุกครั้ง

ตามเรื่องราวโปรดให้หม่อมไกรสรเชิญเสด็จไปชมภาพเขียนเรื่อง
รามเกียรติ์ เป็นประจำ แสดงว่านอกจากทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง
รามเกียรติ์ แล้ว ยังได้โปรดให้เขียนจิตรกรรมเรื่อง รามเกียรติ์
ไว้ที่ผนังระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามด้วย

ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่อง รามเกียรติ์
ที่ผนังระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมหาลาสาทามีเหตุเกิดขึ้น
เมื่อ ณ วันอาทิตย์ เดือน ๗ ขึ้น ๑ ค่ำ ปีระกา เอกศก (วันที่
๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๓๒) เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ เกิดฟ้าผ่า
หน้าบันมุขเด็จด้านเหนือ ไฟไหม้เครื่องบนปราสาทยุบพังลงมา
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงเสียพระทัยมาก
โปรดให้เจ้าพระยาธรรมาพิพฒน์ (สน) สมุหนายกจัดการรื้อซาก
ปราสาทแล้วสร้างปราสาทใหม่ขึ้นแทน พระราชทานนามว่า
“พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท” โปรดให้ตั้งพระแท่นบรรทม และ
เมื่อเสด็จสวรรคตได้อัญเชิญพระบรมศพประดิษฐาน ณ
ปราสาทนี้ และได้ถือเป็นประเพณีสืบต่อมา

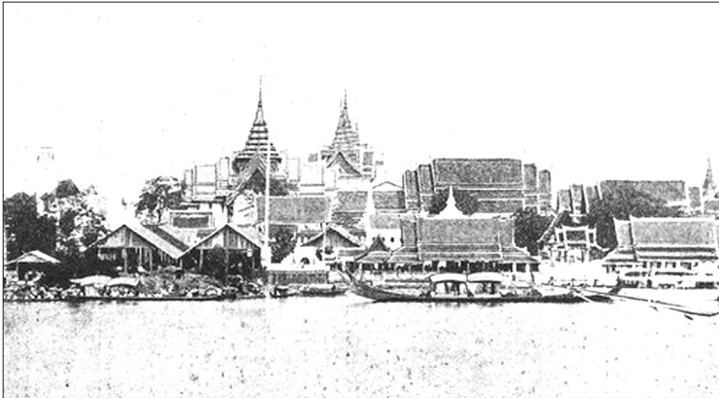
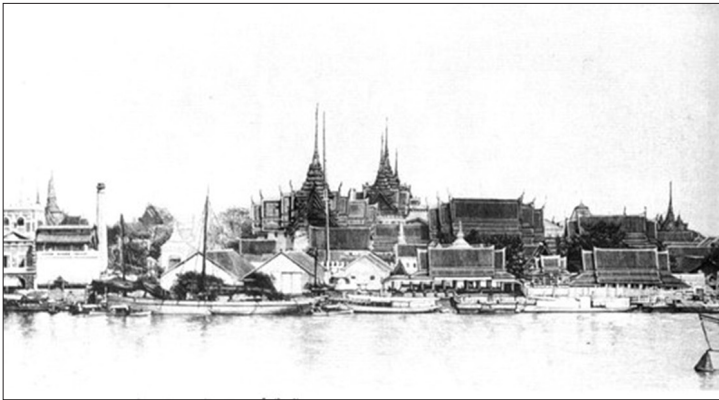
พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทในพระบรมมหาราชวังในปัจจุบัน
(ที่มา : <https://th.wikipedia.org/wiki/ภูมิศาสตร์>)

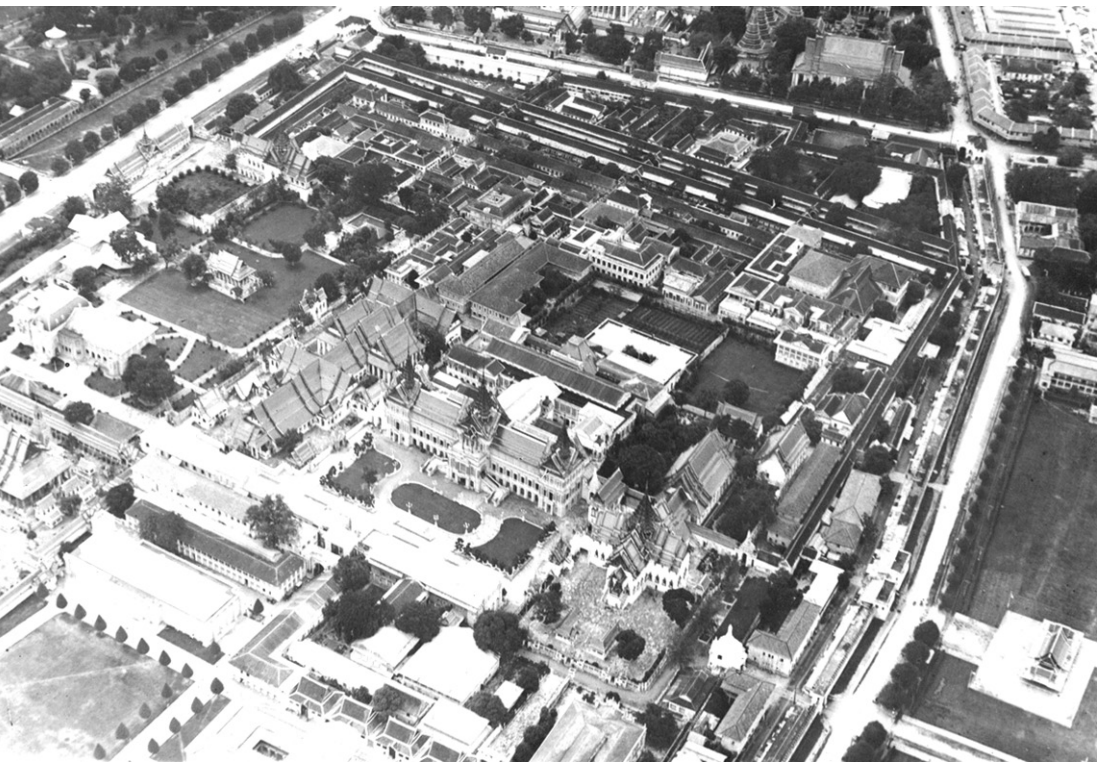
ในระหว่างที่รอการสร้างพระนครใหม่นั้น พระเจ้าอยู่หัวคงประทับอยู่ ณ กรุงธนบุรี เพราะในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา กล่าวว่า ได้เริ่มจับการตั้งพระราชวังใหม่ เมื่อวันจันทร์ เดือน ๖ แรม ๑๐ ค่ำ ปีชวด จัตวาศก จุลศักราช ๑๑๔๔ (ตรงกับวันที่ ๖ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๓๒๕) คือหลังจากยึดอำนาจได้เพียง ๑ เดือน ใช้เวลาก่อสร้างเดือนเศษ พระราชมนเฑียรสถานชั่วคราวก็แล้วเสร็จ (โปรดให้รื้อกำแพงเมืองและพระที่นั่งต่างๆ ที่กรุงศรีอยุธยา เอาอิฐมาใช้จึงทำได้รวดเร็ว) โปรดให้ตั้งการพระราชพิธีปราบดาภิเษกโดยสังเขป เริ่มแต่วันจันทร์ที่ ๑๐ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๓๒๕ ครั้นถึงวันพฤหัสบดีที่ ๑๓ มิถุนายน เวลา ๖ นาฬิกา ๒๔ นาที สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค ข้ามฟากจากพระราชวังกรุงธนบุรีมาประทับ ณ พระราชมนเฑียรสถาน ประกอบการพระราชพิธีปราบดาภิเษกเป็นปฐมกษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

การสร้างพระบรมมหาราชวังใหม่ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงคงถือตามแบบพระราชวังหลวงในสมัยกรุงศรีอยุธยาแทบทุกอย่าง เช่น พระราชวังตั้งอยู่บนฝั่งขวาของแม่น้ำเจ้าพระยา พระราชวังที่สร้างใหม่ก็เอาแม่น้ำเจ้าพระยาไว้ข้างซ้ายวังเช่นเดียวกัน นอกจากสร้างกำแพงและตั้งแนวพระราชวังเหมือนกันแล้ว ยังได้วางพระราชมนเฑียรเรียงเป็นแบบเดียวกันอีก คือหมู่พระมหามณเฑียรตรงกับพระวิหารสมเด็จพระที่นั่งกรุงศรีอยุธยา พระที่นั่ง

ดุสิตมหาปราสาทตรงกับพระที่นั่งสุริยาสน์อมรินทร์ ขาดแต่พระที่นั่งกลาง ซึ่งตรงกับพระที่นั่งสรรเพชญปราสาท แต่ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ ก็ได้สร้างพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทขึ้น วัดในพระบรมมหาราชวังก็คือวัดพระศรีรัตนศาสดารามซึ่งสร้างตรงกับวัดพระศรีสรรเพชญ์ที่กรุงศรีอยุธยา

พระบรมมหาราชวังในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๕ ราว พ.ศ. ๒๔๐๓

ภาพถ่ายทางอากาศพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทในพระบรมมหาราชวัง
ราว พ.ศ. ๒๔๖๖

เหตุด้วยเป็นการรีบด่วน พระราชมนเฑียรหรือป้อม
ปราการต่างๆ ล้วนแต่เป็นเครื่องไม้ทั้งสิ้น ต่อมาจึงได้เปลี่ยน
ปรับให้เป็นเครื่องก่ออิฐถือปูนในสมัยรัชกาลที่ ๓ เป็นต้นมา
กล่าวโดยสรุปที่ก่ออิฐถือปูนมาแต่แรกสร้างก็มีแต่พระอุโบสถ
วัดพระแก้วเท่านั้น

เมื่อแรกสร้างพระบรมมหาราชวังในรัชกาลที่ ๑ นั้นใช้พื้นที่กรุงธนบุรีเดิม จึงมีพื้นที่น้อย ด้วยอาศัยคลองคูเมืองกรุงธนบุรีเป็นคูคั่นป้องกันข้าศึกเป็นการชั่วคราวก่อน กล่าวตามหลักฐานพื้นที่ที่พระบรมมหาราชวังแต่แรกมีประมาณ ๑๓๒ ไร่ ความกว้างยาวตามแนวกำแพงครั้งนั้นมีดังนี้

ด้านเหนือ (ตามแนวถนนหน้าพระลาน สนาทหลวง) เริ่มจากมุมพระบรมมหาราชวังด้านทิศตะวันตก (ซึ่งแต่เดิมมีป้อมอินทรีรังสรรค์ เพิ่งมารื้อเมื่อตัดถนนมหาราช) ยื่นไปทางทิศตะวันออก จนถึงป้อมเผด็จดัสกรที่มุมพระบรมมหาราชวังด้านตะวันออก ทางศาลเจ้าพ่อหลักเมือง ด้านนี้มีความยาว ๔๑๐ เมตร

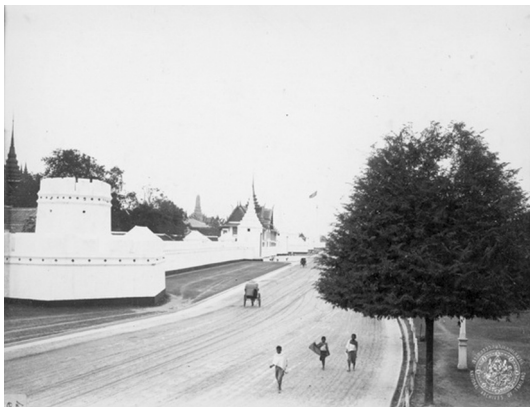
ด้านตะวันออก เริ่มจากป้อมเผด็จดัสกร ยื่นไปทางใต้ (ถึงวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม) ไปสิ้นสุดเพียงป้อมอนันตคีรี (ห้วมุมพระราชวัง) ด้านนี้มีความยาว ๔๖๐ เมตร

ด้านใต้ เริ่มจากป้อมอนันตคีรี ยื่นไปทางตะวันตก (ด้านวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม) ไปจนถึงป้อมสัตตบรรพต ด้านนี้มีความยาว ๔๐๐ เมตร

ด้านตะวันตก เริ่มจากป้อมสัตตบรรพต ยื่นขึ้นไปทางทิศเหนือ (ตามแนวถนนด้านริมแม่น้ำเจ้าพระยา) ไปจนถึงป้อมอินทรีรังสรรค์ ด้านนี้มีความยาว ๕๐๐ เมตร

บริเวณถนนมหาราช มองเห็นป้อมทัศนานครซึ่งอยู่บนกำแพงด้านทิศตะวันตก
ทางใต้ของป้อมอินทรีรังสรรค์
(ที่มา : สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

บริเวณถนนสนามไชย มองเห็นป้อมฤทธิรุจโรมรัน อยู่ทางทิศตะวันออก
ติดกับประตูศักดิ์ไชยสิทธิ์
(ที่มา : สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

บริเวณสะพานผ่านพิภพลีลา มองเห็นพระบรมมหาราชวัง ราว พ.ศ. ๒๔๔๕
(ที่มา : สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

ถ้าดูตามจำนวนเนื้อที่ ๑๓๒ ไร่ จะเห็นว่ามีเนื้อที่มาก แต่เมื่อเห็นบริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระมหาปราสาทราชมนต์เฑียรและสิ่งก่อสร้างอื่นๆ แล้ว ก็จะทำให้เห็นว่าเนื้อที่แคบไปมากทีเดียว เฉพาะบริเวณที่ใช้สร้างตำหนักและที่ประทับของพระราชวงศ์ก็เหลืออยู่เพียง ๒๒ ไร่เศษเท่านั้น

ในสมัยรัชกาลที่ ๑ ผู้คนยังน้อย เพราะเพิ่งตั้งราชวงศ์ใหม่ๆ ปรากฏว่าโปรดให้สถาปนาสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์น้อยเป็นสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากรมพระศรีสudaraks และสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอพระองค์ใหญ่เป็นสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากรมพระเทพสุดาดี เมื่อทรงสร้างพระราชมณเฑียรและพระตำหนักใหญ่ๆ ในพระบรมมหาราชวังแล้ว ได้สร้างพระตำหนักเป็นที่ประทับของเจ้าฟ้ากรมพระเทพสุดาดี (เรียกกันว่าตำหนักเขียว) และสร้างตำหนักแดงถวายเจ้าฟ้ากรมพระศรีสudaraks

พระตำหนักแดง เป็นพระตำหนักที่รัชกาลที่ ๑ พระราชทานเป็นที่ประทับ
ของเจ้าฟ้ากรมพระศรีสुดำรักษ์
(ที่มา : <http://freedomblood2.blogspot.com/2012/02/blog-post.html>)

ตำหนักแดง เดิมตั้งอยู่บริเวณด้านหลังพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
ในพระบรมมหาราชวัง
(ที่มา : กรมศิลปากร)

เจ้าฟ้าทั้งสองพระองค์นี้มีบริวารมาก เพราะพระมารดา
เจ้าฟ้ากรมพระศรีสुทธาธิราชทรงกำกับเครื่องใหญ่ในโรงวิเสทมาแต่
ครั้งรัชกาลที่ ๑ และได้ถ่ายทอดวิชาให้พระธิดาจนมีฝีมือพระหัตถ์
เป็นเยี่ยมในทางปรุงอาหาร จนมีคำกล่าวกันว่า รัชกาลที่ ๒ เคย
ไม่เสวยพระกระยาหารเมื่อสมเด็จพระศรีสุริเยนทร์ไม่ยอมดูแล
เครื่องต้นถวาย (ดูหนังสือ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
กษัตริย์วังหน้า ของผู้เขียน)

